

Žudiji v Vidonjah–Mliništu, občina Zažablje v Dubrovniško-neretvanjski županiji, 6. april 2015. Foto: Šime Strikoman

Luka Lipić¹

OSOBITOST USKRSNIH BLAGDANA / POSEBNOST VELIKONOČNIH PRAZNIKOV²

Hrvatske su uskrsne tradicije europska baština. Pogleda li se makar letimično europski folklor, uočava se da gotovo sve hrvatske tradicije imaju analogije negdje u Europi. Od Engleske i Španjolske, preko Francuske, Švicarske i Italije do Austrije, Mađarske i slavenskih zemalja središnje i istočne Europe, ponavljaju se o Uskrsu slični običaji. Time hrvatske tradicije dobivaju položaj srednjoeuropskih, mediteranskih ili općenito europskih tradicija.

Uskrs je središnji događaj kršćanske liturgijske godine - događaj otkupljenja i vrhunac povijesti spasenja ljudskog roda. To je vrijeme milosti kroz koje se kršćani na poseban način pripremaju za slavljenje otajstva Gospodnje muke, smrti i uskrsnuća.

Uskrsno je pak razdoblje ispunjeno različitim tradicijama. Gotovo u cijeloj Hrvatskoj zabilježen je običaj čuvanja Božjeg groba u Svetom trodnevlju o kojem će nešto više riječi biti u sljedećoj cjelini. Spomenimo samo to da su se do 60-ih godina 20. stoljeća u priobalju tijekom cijele korizme, a napose u Velikome tjednu, djeca igrala oponašajući prizore koje su uz Božji grob u crkvi izvodili odrasli muškarci. Oblačili su se kao rimski vojnici, razapinjali su Isusa, glumili stražu na grobu, izvodili prizor s prestravljenim vojnicima na grobu i slično. Te su dječje igre bile pravi mali kazališni spektakli.

Žudiji i uskrsna događanja u kršćanstvu

»Iskonska čovjekova potreba za dramatikom, igrom i kazalištem, našla je svoje mjesto u svim religijama, pa tako i u kršćanstvu. Kada je liturgija postala uniformirana i kodificirana, počele su se stvarati nove »igre« u crkvi, neposredno prije ili poslije liturgije, uz pomoć kojih su se ljudima tumačili osnovni pojmovi kršćanskog

¹ Luka Lipić, rođen 20. 03. 1979. g. u Varaždinu, diplomirao na Visokoj školi za turistički menadžment u Šibeniku. Od 2009. g. do danas zamjenik gradonačelnice Grada Vodica. Voditelj projekta *Završetak Memorijalnog centra Faust Vrančić*, koordinator *CMC festivala*, suorganizator i koordinator *Vodičkog festivala žudija*, organizator festivala kršćanske glazbe *Karmelfest*, raznih koncerata kršćanske glazbe, humanitarnih i sličnih društvenih događanja.

² Izvadak iz diplomskog rada Luke Lipića *Koncept vodičkih događanja s osvrtom na žudije*, Veleučilište u Šibeniku, veljača 2008.

nauka i moralnih zasada ili su se pak ti pojmovi produbljivali. Svoj procvat liturgijska drama doživljava posebno u 12. i 13. stoljeću, a odvijala se u glavnom brodu crkve. U srednjem vijeku postojala su crkvena prikazanja, srednjovjekovni *teatar*, koji je uživo scenski razrađivao pojedine važnije teme i cikluse, kao što su muka i uskrsnuće Kristovo, a nazivali su se *passioni* (lat. Passio, patnja, trpljenje, muka). U hrvatskom se jeziku uvriježio naziv *skazanja* ili *prikazanja*.³

Takve su se crkvene drame sačuvale u mnogim krajevima Europe sve do 18. stoljeća, a ponegdje, u nešto izmijenjenom obliku, i do današnjih dana.

Po pričanju starijih vrlo je vjerojatno da je običaj čuvanja Božjeg groba u naše krajeve stigao iz Italije. Treba spomenuti da ovaj običaj spada u izvanliturgijsko događanje, ali je usko vezan uz liturgiju pod kojom se podrazumijevaju svi kršćanski javni i od Crkve odobreni bogoštovni čini. Postoji podatak da je običaj čuvanja Kristova groba na Uskrs u Metkoviću sredinom 19. stoljeća prenio iz Loretta, u Italiji, Ante Gluščević, a odatle se proširio i po ostalim župama doline Neretve. S vremenom, svaka je župa iznjedrila svoje običaje tako da se danas ti običaji međusobno razlikuju po svojim specifičnostima. Lokalna tradicija pojačava slikovitost liturgije vezane uz obilježavanje Kristove muke i uskrsnuća te iz religijske i etnografske domene prelazi u turističku atrakciju. Statiranje rimskih vojnika prerasta u cjelovitu predstavu u kojoj su podijeljene uloge i razrađena naturalistička scenska i kostimografska rješenja.

Na Veliki petak i Veliku subotu posvuda su uz ukrašen Božji grob u crkvi, po uzoru na rimske vojnike koje spominje Matejevo evanđelje (Mt 27, 62-66; Mt 28, 1-4) stajali *stražari*, osobito u Dalmaciji, na srednodalmatinskim otocima, u Zagori i u neretvanskom kraju. »U kontinentalnim krajevima u prošlosti su to bili vatrogasci odjeveni u vatrogasne uniforme i opremljeni šljemovima: nakon drugoga svjetskog rata uz grob su stražarili dječaci, ministranti.«⁴ »U priobalju su grob čuvali *soldati* (vojnici) i mornari u uniformama ili ljudi odjeveni u stariju nošnju. U neretvanskom kraju, osobito u Metkoviću, stražari su sudjelovali u svim obredima Velikoga četvrtka, petka i subote. Bili su odjeveni u posebne uniforme nalik na rimske, koje su bile crkveno vlasništvo.«⁵ Još se nazivaju i *žudije* ili *žudiji*. Riječ *žudija* je grčko-romanskog podrijetla i znači »Židov.« U Italiji ih, u nekim mjestima koja još njeguju ovu tradiciju, nazivaju »giudei« (čit. džudeji). »Svima je zajedničko da u trenutku kad zvana na Veliku subotu zazvone obznanjujući uskrsnuće stražari koji su do tada čuvali grob od straha padnu na zemlju i pobjegnu.«⁶

U Dalmaciji su danas najpoznatiji Vodički žudiji, koji učestvuju na većim crkvenim blagdanima i svetkovinama. Negdje su čuvari odjeveni u narodne nošnje,

³ Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, str. 379. i 380.

⁴ Čapo, Žmegač, J., *Hrvatski uskrsni običaji*, str. 36.

⁵ Isto, str. 37.

⁶ Isto.

negdje u odore rimskih vojnika, dok su ponegdje to uglavnom čuvari odjeveni u mornarske odore. Tradicija čuvanja Božjeg groba u Svetom trodnevlju zabilježena je i kod Hrvata izvan granica naše domovine.

Iako je u prošlosti bilo mnogo više župa koje su njegovale ovu pobožnu tradiciju, u mnogim su se župama silom prilika te tradicije "ugasile." Raduje činjenica da se u nekim župama u novije vrijeme počinju obnavljati ti stari običaji tako da se čini da je svaku godinu sve više Žudijskih družbi.

Vodički žudiji

Služba Žudija je duboko ukorijenjena u župi Vodice, a vjerojatno traje više od jednog stoljeća. Prva uniforma bila je vrlo jednostavna, a tijekom godina se usavršavala da bi bila što sličnija rimskoj uniformi onoga vremena. Božji grob je također mijenjao svoj izgled i mjesto postavljanja.

Kroz povijest je vođa žudija, *buzdovan* (lokalni naziv *buzdobaj*), bio osoba koja sve kreira i ima glavnu riječ i koga bi on odredio taj bi postao član žudija. Ime je dobio po oružju koje nosi na desnom ramenu, dakle po buzdovanu, i koje mu služi za izdavanje komandi ostalim čuvarima. Sve do 1992. godine nije bilo dobne granice za članove družbe tako da su neki članovi vršili službu i do svoje pedesete, pa čak i šezdesete godine života. Oni su ljubomorno čuvali to svoje mjesto u žudijima i nisu ga olako prepuštali mlađima.

Žudiji u Vodicah, 2.–4. april 2015. Foto: Šime Strikoman

Lik *sulice* je specifičan posebno za Vodičke žudije. Prema *Bibliji*, to je bio vojnik koji je kopljem (*sulicom*) probio Isusov bok dok je već bio izdahnuo na križu i iz boka je potekla krv i voda. On je nosio na ramenu koplje koje se isticalo od ostalih. Koplje je bilo nešto veće u odnosu na ostala, a vrh je obojan crvenom bojom koja je simbolizirala krv. Koliko je taj lik *sulice* bio omražen u Vodicama govori podatak da su mu starije žene, kad god bi prolazio, upućivale pogrde, a bilo je slučajeva da bude i ispljuvan.

Još jedan lik koji je interesantan za ono doba je Juda. Kao što je poznato iz *Biblije*, Juda je bio Isusov učenik koji ga je izdao za novac, a poslije se objesio. Juda je također bio obučen u vojnika, ali nosio je kapu naopako, nosio je pravo koplje sa vrhom od mesinga i na tom koplju je visio feral koji je gorio, oko sebe je bio omotan sa 20 m konopa, a u ruci je držao krpenu vreću. Lik Jude kao čuvara Božjeg groba ukinut je 1966. ili 1967. godine. Danas se lik Jude pojavljuje na procesiji Velikog petka, ali ne kao rimski vojnik nego kao Isusov učenik, ide na čelu procesije, a u ruci drži krpenu vreću sa kovanicama.

Samo oni koji su bili sudionici čuvanja Božjeg groba mogu posvjedočiti koliko je ovaj običaj zahvatio duše Vodičana, a posebno Žudija. Po pričanju starijih, između dva svjetska rata, pa i poslije, nije bilo ulice u Vodicama u kojoj se djeca nisu »igrala Žudija.« U danima bivše komunističke vladavine ovaj je običaj, među ostalim, bio za vjernike Vodica znak otpora i raspoznavanja. Naime, tadašnje mjesne vlasti poduzimale su razne mjere da bi ga iskorijenile, ali bezuspješno.

Žudiji svake godine učestvuju na procesijama za blagdane u Vodicama, ali i u drugim župama. Koliko je ovaj običaj popularan među svim naraštajima Vodičana govori i činjenica da su djeca iz vrtića uz pomoć roditelja i voditelja organizirala svoje žudije, te sada ravnopravno sa »velikim žudijama« sudjeluju u procesiji za dan župe.

Žudiji se sastaju i druže tokom cijele godine, ali ipak najviše kroz korizmu i u uskršno vrijeme. Koliko je ta zajednica mladih ljudi kvalitetna za društvo općenito dokazuje činjenica da su mnogi članovi družbe ujedno i istaknuti članovi *Crkvenog pjevačkog zbora*, *Vodičke limene glazbe*, *Dobrovoljnog vatrogasnog društva*, raznih sportskih klubova, nadalje, tu ima obrtnika, studenata i srednjoškolaca. Posebno treba izdvojiti da je upravo iz Žudijske družbe ponikla i vodička klapa *Bunari* koja godinama bilježi odlične rezultate na brojnim smotrama *klapske pisme* u Hrvatskoj i šire.

Žudiji svojim životom i primjerom svjedoče svoju vjeru u Isusa Krista i stoga je opravdano i nadalje čuvati ovu pobožnu tradiciju i produbljivati njezino duhovno bogatstvo. Na osobit način potrebno je ovu tradicijsku kulturu uključivati u programe turističke ponude Vodica, Šibensko-kninske županije, Dalmacije i čitave Hrvatske.

Zahvaljujući gospodinu Šimi Strikomanu, poznatom vodičkom akademskom snimatelju i fotografu, Vodički žudiji postaju prepoznatljiv dio turističke ponude ovog kraja te svojevrsan brand o kojem se već priča i izvan lokalnih granica, a svoju kulminaciju doživljavaju snimanjem dokumentarnog filma o uskršnim običajima u Vodicama u produkciji *Hrvatske radio televizije*.

Vodički festival žudija

Kulturne atrakcije su bitan motiv za putovanje i često se njima koristi u promociji i kreiranju prestiža destinacije na tržištu. Težnja za otkrivanjem autentičnog nasljeđa gotovo je uvijek na popisu motiva za putovanje. Danas se u svijetu sve veće značenje daje kulturnim sadržajima u turističkoj ponudi, regionalne razlike postaju sve važnije. Gotovo sve turističke destinacije nastoje očuvati tradicijsku kulturu pri čemu se koriste festivalima kao sredstvom njezine promidžbe. Kao i za promoviranje tradicijske baštine, festivali se oduvijek koriste za živo i simbolično promoviranje turizma. Strategija vođenja festivala je usmjerena na povećanje broja posjetitelja u izvan sezonskom razdoblju i usmjerava se prema prethodno identificiranim ciljanim tržištima.

Festival žudija je skup čuvara Kristova groba (događa se svaku godinu na Veliki ponedjeljak; op. ur. FK!) koji njeguju ovaj pobožni običaj u korizmenom vremenu kroz Sveto trodnevlje. *Festival* pokrenut u Vodicama 2001. godine na inicijativu akademskog fotografa Šime Strikomana iz godine u godinu je povećavao broj sudionika, te danas broji preko 30 grupa sudionika. Vodički žudiji je tema koja je Šimu Strikomana od najranijeg djetinjstva svojim dramatskim i vizualnim efektima oduševljavala, te je na najrazličitije načine bio sudionik tog vjerskog događanja. Danas je ta tema prepoznata kao izuzetno vrijedan spektakl hrvatske pasionske baštine koju je Strikoman, kao umjetnik, snimatelj i fotograf, potaknut željom za osnaženjem običaja, svojim radovima otkrio široj javnosti. Tako se Strikomanova fascinacija tom tematikom pretočila u fotoalumske serijale izuzetne umjetničke poetike poznate pod naslovom *Terra Croatica*.

Iz *Terre Croaticae* proizašli su *Milenijski susreti* i *Milenijska fotografija*. Oni iskazuju potrebu jedinstva čovjeka tjelesno, emocionalno, intelektualno i duhovno vezanog za zemlju i druge ljude. One ukazuju na vječnu potrebu ljubavi i slobode čovjeka.

Prvih šest smotri održano je u Vodicama, a onda su organizatori zaključili da bi program mogao postati monoton ako se održava uvijek u istoj župi, te su se 2006. godine predstavnici župa dogovorili da se *Festival* svake godine održava u drugoj župi kako bi svi imali priliku upoznati se sa običajima drugih, s tim da se svake šeste godine održava u Vodicama gdje je sve i započelo. Raspored domaćinstava festivala određen je do 2038. godine:

God. - Župa, domaćin**2001. Našašća Svetog Križa - Vodice**

...

2006. Našašća Svetog Križa - Vodice

2007. Gospe Snježne - Vid

2008. Marijuna Uznesenja - Šepurine, otok Prvić

2009. Svetog Ante - Knin

2010. Svetog Nikole - Metković

2011. Svetog Duha - Tisno

2012. Našašća Svetog Križa - Vodice

2013. Presvetog Trojstva - Rogotin

2014. Gospe od Rožarija - Vrljika

2015. Srca Isusova i Marijina - Vidonje, Mlinište

2016. Svetog Frane - Imotski

2017. Svetog Ante Padovanskog – Komin (Ploče)

2018. Našašća Svetog Križa - Vodice / Marija Bistrica

2019. Svetog Stjepana – Slivno Ravno-Vlaka (kod Opuzena)

2020. Svetog Mihovila – Promina Oklaj

2021. Svetog Stjepana - Opuzen

2022. Svetog Mihovila - Murter

2023. Blažene Djevice Marije – Katuni-Kreševo

2024. Našašća Svetog Križa - Vodice

2025. Svetog Marin – Sumartin, otok Brač

2026. Gospe Karmenske - Bagalovići (općina Kula norinska)

2027. Svetog Stjepana - Brela

2028. Svetog Jurja Mučenika - Desne

2029. Uznesenja Blažene Djevice Marije - Baška Voda

2030. Našašća Svetog Križa - Vodice

2031. Navještenje Blažene Djevice Marije - Vrgorac

2032. Gospe Karmelske - Selca, otok Brač

2033. Svetog Luke - Sitno, Ogorje

2034. Svete Ane - Lobor (kod Krapine)

2035. Uznesenja Blažene Djevice Marije - Dusina (Veliki Prolog, Vrgorac)

2036. Našašća Svetog Križa - Vodice

2037. Gospe od Zdravlja - Jezera

2038. Uznesenja Blažene Djevice Marije - Tribunj

Festival svake godine privlači sve više sudionika i posjetitelja, te je vrijedan dio pasionske baštine hrvatskoga naroda. Cilj *Festivala* je da prikaže uskršnje običaje čuvara Kristova groba čime se doprinosi očuvanju vjere, tradicije ali i kulturnoj i turističkoj promidžbi Dalmacije, Hrvatske pa i šire. Festival nije natjecateljskog duha i u njemu nema pobjednika ni poraženih, u njemu su svi originalni.

Geslo *Festivala* je *Ljubite jedni druge*, a proizlazi iz Isusove zapovijedi ljubavi. On nas poziva da ostanemo u njegovoj ljubavi, da vidimo kakva je to ljubav i da takvom ljubavlju i mi ljubimo jedni druge. To je ljubav koja nikad ne prestaje.

Kroz festivalski okvir pokreće se želja i potreba manjih mjesta da obnove svoje običaje, da istaknu ljepote kojima će se identificirati, da se natječu u originalnosti i skupnim projektima koji povezuju ljude. Poseban adut je različitost svake grupe, koje to trebaju pravilno iskoristiti, pokazati najbolje što imaju, pokazati svoju lokalnu različitost i tradiciju, te razviti svoje priče koje privlače, osvajaju goste, grade imidž i brand mjesta – destinacije.

Žudiji na Festivalu v Imotskem, 28. marec 2016. Foto: Šime Strikoman

Vrijednost i atraktivnost festivala odkrila je i *HRT*, te je 2010. godine izravno prenosila festival.

Povzetek

Hrvaške velikonočne tradicije so del evropske dediščine. Še posebej pa je velikonočni čas obdobje izpolnjeno z različnimi običaji. Tako je zagotovo v vsej Hrvaški znan običaj čuvanja Božjega groba v Svetem tridnevju. Verjetno je običaj čuvanja Kristusovega groba v naše kraje prišel iz sosednje Italije, in tudi zato tak naslov »Žudiji.« Žudiji so mladci, oblečeni v uniforme rimskih vojakov, ki v Svetem tridnevju čuvajo Kristusov grob po vzoru rimskih vojakov, ki spominjajo na Matejev evangelij, posebej postavljen za to priložnost v cerkvi. S časom si je vsaka župnija izmislila svoje običaje, tako da se danes ti običaji medsebojno razlikujejo po svojih posebnostih. Vsem pa je skupno to, da v trenutku, ko se oglasijo (cerkveni) zvonovi na Veliko soboto in napovedo Veliko noč, stražarji, ki so dotlej čuvali (Kristusov) grob, popadajo po tleh in pobegnejo. Lokalna tradicija povečuje slikovitost liturgije, povezane z zaznamovanjem Kristusovega trpljenja in Velike noči, in iz liturgične ter etnografske domene prehajajo v turistično atrakcijo. Statiranje rimskih vojakov prerašča v celovito predstavo, v kateri so razdeljene vloge, pa tudi naturalistične scenske in kostumografske rešitve.

Na Hrvaškem so dandanes najbolj znani *Vodički žudiji*. Pomen in vloga *Žudij* je globoko zakoreninjena v župniji Vodice in samo tisti, ki so bili udeleženi v čuvanju Božjega groba, lahko pričajo, kako je ta običaj prevzel duše Vodičanov in še posebno *Žudij*. V času bivše komunistične oblasti je bil med drugimi tudi za vernike Vodice znak odpora in prepoznavanja. Namreč, tedanje oblasti so sprejele različne ukrepe, da bi ta običaj izkoreninile, vendar neuspešno. Ta tradicija se nadaljuje še dandanes. *Žudiji* s svojim obstankom in primerom izkazuje svojo vero v Jezusa Kristusa. S tem pa je opravičeno nadaljnje ohranjanje te pobožne tradicije in poglobljanje njenega duhovnega bogastva. Na pobudo akademskega fotografa Šima Strikomana je bil l. 2001 prvič v Vodicih organiziran *Vodički Festival žudija* kot srečanje čuvarjev Kristusovega groba. V tem negujejo ta pobožni običaj v velikonočnem času kot Sveto tridnevje. *Festival* vsako leto pritegne vse več udeležencev in obiskovalcev in je s tem vreden del pasijonske dediščine hrvaškega naroda. Danes je vsako leto gostitelj tega *Festivala* druga župnija, razpored organizatorjev pa je že določen vse do leta 2038. Cilj festivala pa je, da prikaže velikonočne običaje in navade čuvarjev Kristusovega groba, s čemer prispeva k ohranjanju vere, tradicije pa tudi kulturne in turistične promocije. Geslo *Festivala* je *Ljubite drug drugega* in izhaja iz Jezusove zapovedi ljubezni. To je ljubezen, ki nikoli ne mine.

Žudiji v Vidonjah-Mliništu, občina Zažablje v Dubrovniško-neretvanjski županiji, 6. april 2015. Foto: Šime Strikoman

Vodiški žudiji, Šibenik 2007. Foto: Šime Strikoman

Franc Križnar

LJUDSKO CERKVENO PETJE V ŠIBENIŠKI ŠKOFIJI

Pučko crkveno pjevanje u Šibenskoj biskupiji

Peta dediščina - Vodice / Pjevana baština

Projekt, ki ga iz leta 2007 sestavlja DVD, dvojezična (hrvaški in angleški jezik) monografija in dve cedejki z vsega skupaj 55 pesmimi (v trajanju več kot dve uri in pol: 2 uri, 31 min. in 14 sek.), predstavlja pravi interdisciplinarni in multidisciplinarni prikaz ljudskega cerkvenega petja v škofiji Šibenik, njihovo, torej hrvaško in dalmatinsko peto dediščino iz Vodice, nedaleč od Šibenika. Obenem pa je to prodor v svet njihove posebnosti v času velikega tedna, tj. »vodiških žudija,« stoletne tradicije mesta Vodice v župniji *Našašća Svetoga Križa*. Bogata monografija nas popelje v svet besede, glasbe in (žive) slike-filma o vseh posebnostih, katerih glavni in poglobitni del je seveda muzika; ne katerakoli, temveč bogato liturgično petje vse od 15. stol. in še preje (od takrat je namreč v Vodicih izpričana župnija *Našašća Sv. Križa*) kot popularno in tudi pri *UNESC-u*¹ zaščitenem *Glagoljaštvu*. V tem gre za liturgično in paraliturgično petje po rimskokatoliškem obredu v cerkvenoslovanskem (staroslovanskem) jeziku hrvaške redakcije, po liturgičnih knjigah v glagolici.² Največ je razširjeno po otokih severnega Jadrana (zlasti na Krku), v Istri, po Hrvaškem Primorju, Liki ter severni in srednji Dalmaciji. Ponekod se je *glagoljaštvo* ohranilo do uvedbe ljudskega jezika v mašni obred (1965). V napevih pa lahko najdemo sestavine *gregorijanskega korala*,³ sledove bizantinskega⁴ liturgičnega petja in značilnosti ljudske glasbe navedenih območij.

¹ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacija združenih narodov za vzgojo, znanost in kulturo).

² Glagolica je najstarejša slovanska abeceda, nastala v 9. stol.

³ Skupna oznaka za vse enoglasne latinske liturgične in polliturgične napeve rimsko katoliške cerkve; imenuje se po papežu Gregorju I. (590-604), ki mu pripisujejo revizijo dotlej obstoječega liturgičnega glasbenega repertoarja in uveljavitev primata rimske liturgije.

⁴ Izhaja iz Bizantinske države, katere staroveško trgovsko mesto ob Bosporju je glavno mesto Bizanc (tj. pozneje Carigrad, danes Istanbul).

Za bizantinsko glasbo je značilno, da je enoglasna in vokalna, predvsem cerkvena (glasba), večinoma z instrumentalno spremljavo; njene himne pa temeljijo na posameznih bizantinskih oblikah *kontakion* (vrsta tematske himne v ortodoksni cerkvi in drugih vzhodnih krščanskih cerkvah; v začetku je bila to *homilija*, tj. pridiga, cerkveni govor, ki razlaga kak odlomek iz biblije) in *kanon* (dvoglasna ali večglasna skladba, v kateri vsi glasovi dosledno posnemajo temo).